

JÁTÉKKINCS

„A játék a gyermek útja annak a világnak a megismeréséhez, amelyben él, és amelyet továbbalakítani hivatott.”¹

I. DAJKARÍMEK, MONDÓKÁK, DALOCSKÁK

A ritmus születésünk pillanatától kellemes élmények forrása. A csecsemő életrendje szabályos lüktetéséből környezete gondoskodását érzékeli, az altatódal zsongásából pedig a feléje áradó szeretetet érzi meg. A felnőttek hozzá intézett mondókái, dalocskái már akkor lebilincselik, amikor még nem ismeri a szavak jelentését. A zeneiség a gyermeket egyre inkább szabályos mozgásra készíteti, s ezáltal izomzata megerősödését segíti, élményhozó voltával pedig értelme nyiladozásához járul hozzá. E mondókák, dalocskák révén játékosan ismeri, figyeli meg önmagát, környezetét, és nagyobb korában ezek is segítségére vannak az alkalmazkodni tanulásban, a társadalomba való beilleszkedésben.

FELNŐTTEK JÁTÉKAI ÖLBELI GYERMEKEKKEL

Szülei, nagyszülei és testvérei jóvoltából a gyermek már kisdéd korában megismerkedik a társas együttjátszás élményével. A felnőttek dallamos vagy ritmikus mondókákkal ringatják álomba, derítik mosolyra, tanítják tagjainak használatára.

ALTATÓK

Az édesanya a lábával nyomogatta a bölcső talpát vagy huzigálta a rákötött madzagot, és közben az alábbi dalok valamelyikét énekelgette:

1a.

♩ = 100

Ten-te, ba-ba, ten-te, Itt van már az es-te.

♩ = 104

Csil-la-gok az é-gen, kö-szongetnek szé-pen.²

1b.

♩ = 96

Ten-te, ba-ba, ten - te, Itt van már az es - te.

Kacsingat-nak szé - pen,
Csilla-gok az é - gen.³

2

Tente, baba, tente,
Itt van már az este.
Jó anyácskád ringat,
Dalocskával altat.⁴

3

Tente, baba, tente,
Aludj, szívem szentje.
Tente, baba, párnára,
Kicsi kutya szalmára.

4

Tente, baba, tente,
Aludj, szépen csendbe,
Hunyd be a szemedet
Álmodjál szépeket!

5

Tente, baba, tente,
Itt a naplemente.
Álmodj tejről, vajról,
Tejfölös kenyérről!

6

Tente, baba, tente,
Itt a naplemente.
Aludjál, te csacska,
Hosszúszőrű macska!

Kérlek hát alásan,
Aludjál babásan.
Álmodj tejről, vajról,
Cinegesóhajról,
Fél tucat egérről!
Tente, baba, tente,
Itt a naplemente.

7

Az 1b. j. dallamára:

Aludj, ingó-bingó.
Piciny virágbimbó!
Majd felkölt a hajnal,
Fülemüledallal.

8

Hajta beli,
Kucu beli,
Kutyasággal
Vagyon teli.

9

Mikor újszülött volt a háznál, akkor hangzott el az alábbi altató mondóka is:

Jó, hogy lettél, jó, hogy vagy,
Nem kell nekem dolgozzak.
Aludj, aludj, aludjál,
Szép álmokat álmodjál!

10

Meseszerű altató:

Egyszer egy időben,
A nagy bükkerdőben
Gilice nem alszik,
Sírása elhallszik.
Gilice megunja,
A szemét behunyja,
Sírása nem hallszik.
Csendesedjél te is,
Haja, haja, kedves!

CSITÍTÓK, VIGASZTALÓK

A síró kicsit édesanyja mondókával próbálja elhallgattatni: farkassal, ördöggel ijesztgeti, de hogy a védelmet is érezze, el is bújtatja, feje búbjáig betakarja előlük, vagy ígérettel csitítgatja:

11

Hallgass!
Megeszen a farkas!

12

Kisgyermekem, hallgass el.
Jó az ördög seprűvel!
Téged bizony el nem rak,
Úgy elbússz, hogy meg nem kap.

13

Ne sírj, ne sírj, kicsikém,
Mejünk, mejünk tájba!

14

A kis szepegő fejét két tenyerük közé véve, gyöngéden jobbra-balra ingatják:

Szita-szita, sűrű szita,
Ma szítálok, holnap sütök,
Neked egy kis cipót sütök;
Mevajazom, megszírozom,
Mégis neked adom.

15

Fakakas, bújj a likba, ott hallgass!
Kata, Kata, két garas
Neked adom, csak hallgass!

16

A csitítás néha rövid mesével ért fel:

1. Csitt, csitt, kedvesem,
Aki rossz lesz, megverem!
Aki nem sír, nem kiáltoz,
Annak angyal kis kertét hoz.
Lesz benne egy szép, de szép fa,
Minden ágán aranyalma.
Hát még mi lesz? Mi bizony?
Hogyha nem sírsz, megmondom!

2. Kis fészek meg kis madár,
Kék a lába, zöld a szárnya.
Azt énekli csengő hangon,
Hallgassál el, kisangyalom,
Csendben légy, te kicsike!⁵

CIRÓGATÓK CSIKLANDOZÓK

A kicsi csecsemőt sokszor *megédikélik*: beleborzolnak a hajába, megsimítják a homlokát, lecsukják két szemét, összefogják a kis száját, majd az orrán egyet csavarintanak. Eközben mondják:

17

A házat kiseperjük,
A port letöröljük,
A zsalukátéreteket behúzzuk,
Az ajtót bétesszük,
A kulcon egyet csavarintunk.

18

Sepergetünk, szellőztetünk,
Szellőztetés után az ajtót betesszük, bezárjuk,
S a kulcon egyet csavarintunk.

19

Sepergetünk,
Mosogatunk,
Port törülünk,
S az ablakot becsukjuk.

Máskor a cirógatást tréfás mozdulatok követik: a felnőtt széthúzogatja vagy összenyomogatja a kisbaba száját, hogy az hol tátoztasson, hol meg csücsörítsen vele, majd a keze élét vízszintesen elhúzza az ádámcsutkáján. Végül mutató- és nagyujjával lesétál a mellén a hasáig, majd hirtelen visszafordulva megcsiklandozza a nyakát:

20

Sűrű erdő, kopac mező,
Pillogtató, szortyogtató,
Tátogtató, gégevágó!⁶

21

Sűrű erdő, kopac mező,
Pillogtató, szortyogtató,
Gégevágó.

Itt lemegyen, itt megáll,
Itt a kulacs, itt igyál!

22

Ha álmos, és mégis ébren akarják tartani, megcirógatják a haját, arcát, vállát, majd ismét beletúrnak a hajába. Az ilyenkor szokásos mondókát a nagyobb gyermekek főzőcskéző játékok során is mondogatják:

Ciróka, miróka,
Mit főztél, apóka?
Tejeskávét, anyóka.

A vállát, nyakát, karját csiklandozzák:

23

Mászik a bogár, mászik,
Csik, csik, csik.

24

Egerem, bogaram,
Csik, csik, csik.

UJJKIOLVASÓK

A felnőtt vagy nagyobb gyermek sorra megfogja az ujjacskáit, mindenikhez egy-egy tréfás megjegyzést fűzve.

Kezdheti a mutatóujján, s ez esetben utolsónak visszaugrik a hüvelykujjra:

25

Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megsütte,
S ez mind megette, azért ilyen kövér.⁷

Gyakrabban azonban természetes sorrendben számolja ki a hüvelyk-, mutató-, nagy-, gyűrűs- és kisujjat:

26

Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megsütte,
Ez megette, s mégis kicsikén maradt.

27

Néha tenyéricsiklandozás előzi meg az ujjkiolvasást:

Van egy kertecske,
Közepibe nyulacska.
Ez meglátta,
Ez meglőtte,
Ez megfőzte,
Ez megette,
S ennek nem maradt semmi,
Azért maradt kicsike.

28

Ezek elmentek meggyet lopni.
Ez felmászott,
Ez megrázta,
Ez felszedte és megette,
És ennek semmi sem maradt.⁸

TENYÉRBEMUTATÓK

29

Mutatóujjakkal a kisbaba tenyerébe böknek:

Itt csücsülnek a madárkák,
Itt, itt, itt!

30

Mikor a kicsi megismeri a mondókát, az alábbi kérdésre már maga mutat a saját tenyerébe:

Hol csücsülnek a kis madárkák?

31

Máskor köröznek a tenyerében, majd mutató- és nagyujjakkal felszaladnak a karján. Végül megcsiklandozzák a nyakát:

Kerekecske, dombocska,
Ide fut a nyulacska!⁹

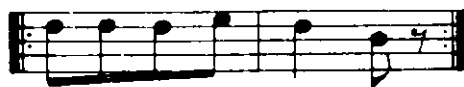
CSIPKEDŐK

Kedves játék a *csip-csip, csóka*: nemcsak a kisbabával játsszák, hanem a nagyobb gyermekek egymás közt is: mutató- és nagyujjuk közé csípi egymás keze fején a bőrt, és kezüket az ének ritmusára fel-le himbálják. A *hess!* szóra legyezni kezdik egymást:

♩ = 84

Csip-csip, csó-ka,
vak var - jucs-ka, Komámasszony ké-re-ti a sze-ke-rét!

Nem ad-ha-tom o - da,
tyú-kok ül- nek raj - ta. Hess!¹⁰

33a.

Mint annyi más ölbeli gyermekkel játszott játék, gyakran a csipkedő is csiklandozással társul:

♩ = 104

Csi - pi - csó - ka,
vak var - jucs - ka.
Jó volt - e a
kis - fi - úcs - ka?
Ha jó volt a
kis - fi - úcs - ka,
Ne csipd meg, te
vak var - jucs - ka!¹¹

Ha rossz volt a kisfiússka,
Csipd meg, csipd meg, vak varjúcska!

33b.

♩ = 104

Csip-csip, csó - ka, vak var - jucs-ka!¹²
vak var - jucs - ka,
Jó volt - e a
kis - fi - úcs - ka?
Ha jó volt a
kis - fi - úcs - ka,
Ne csipd meg, te

A hintáztatás időtartamát mondókával mérik. A *hess ki!* szóra leteszik a gyermeket:

Hinta, palinta,
 Beleesett nagyapám a kútba.
 Mivel megyünk utána?
 Síppal, dorombbal,
 Szép muzsikaszóval.
 Adjon, anyám, vékát!
 Minek azt a vékát?
 Gyöngyöt mérünk vele.
 Minek azt a gyöngyöt?
 Kertet fűzünk belőle.
 Minek azt a kertet?
 Bazsarózsát ültetünk.
 Minek azt a rózsát?
 Szép legénykék kalapjába,
 Szép leánykák kalapjába.
 Hess ki!¹⁴

LÁBON HINTÁZTATÓK, TÉRDEN LOVAGOLTATÓK

A felnőtt felkecskélts lába fejére, magával szembe ülteti a csecsemőt, két kinyújtott karját megfogja, vagy térdére emelve, a hóna alá nyúl, és a mondóka ütemére *hintáztatja*, illetve *lovagoltatja*:

41

Gyí, gyí, lovam, Barassóba!
 Mit veszünk Lajoskának?
 Csengőt-bongót a nyakára,
 Nyírfavesszót a likára.
 Gyí, te lovam, gyí, gyí, gyí!

42

Gyí, lovam, Brassóba,
 Onnan ki Kolozsvárra!
 Mit hozzunk a kisbabának?
 Csengőt-bengőt a nyakára,
 Éles vesszőt popsijára.

43

Gyí, te lovam, Barassóba!
 Mit hozok én Andriskának?
 Csokoládét, édes mézet,
 Hogy senki se lássa.

ÁLLNI, JÁRNI TANÍTÓK

A nagy örömet, hogy még ha bizonytalanul is, de már áll, jár a baba, mondókákkal nyugtázzák:

44

Áll a baba, áll,
Mint a gyertyaszál!

45

Jár a baba, jár,
Mint a kismadár!
Édesanyja karosszéke
Nem messze van már.

46

Amikor már szaladni is tud, a hazaérkező szülő így hívogatja:

$\text{♩} = 152$

Ki fut i - de ha - ma - rább?
An - nak a - dok cu - kor - kát ¹⁵

TRÉFÁS JÁTSZADOZÁSOK

A verses mondóka vagy dallam nem kötelező velejárója a legkisebbek játékaiknak: helyettesítheti kötetlen prózai szöveg is.

47

A két-három éves gyermeknek megsimogatják az arcát a homlokától a szájáig, mondván:

— Így jött bé nagytátá a Közbércen.

Majd ugyanazt visszafelé megtéve, felütik az orrát:

— Így megy ki nagytátá a Közbércen.

48

A nagypapa megkérdezi kicsi unokájától:

— Tudod-e, hogy talpalják meg a kicsi csikót?

A gyermek nem tudja.

— Na gyere, megmutatom.
Erre ujjával, mintha szegezné, a kicsi talpát ütögetni kezdi:
— No látod, így talpalják meg.

49

A gyermek kicsi lábujjkáira azt mondják, hogy azok *cipócskák*. Egyenként megfogják, megtekerik, s megállapítják:
— No, a cipócska nem sült meg.
— Végül az utolsótól elkapják a kezüket:
— Megsült a cipócska!

50

Nagyapa megkérdezi a gyermektől:
— Tudod-e, nagytátá hogy vette el az ekét?
Mivel a gyermek nem tudja, az öreg megfogja, bal kezénél és lábánál fogva magasba emeli, majd az ágyra dobja.
— No, így vette el nagytátá az ekét!
A kicsinek ez tetszik, s kacag rajta.

51

A nagyobb gyermek vagy felnőtt hátára veszi a kicsikét, s kiabálja:
— Vegyenek túrót! Büdös túrót vegyenek!
A jelenlevők belecsipkednek a fenekébe, s közben ócsárolják:
— Nem kell! Büdös!

52

Az egy-három éves kisgyermekhez így szólnak:
— Gyere, nézzem meg, jó katona vagy-e?
Majd ránehezednek a vállára, vagy megütik a horgasinát.

53

Itthon van-e a kicsi kutya?

Felnőtt játssza a két-három éves kisgyermekkel.
Szembefordított ujjait kettesével *keresztiesen* összeteszi, majd a kicsi mutatóujját sorban a keresztetésekre téve kérdezi:
— Itthon van-e a kicsi kutya?
— Itthon van.
Az utolsó keresztetződésnél ez a válasz:
— Nincs, elment hazulról.
Erre a gyermek bedugja az ujját, s a másik megszorítja.
— Hazajött a kicsi kutya. Ham, ham, ham!
Ezután szerepet cserélnek, hogy a kicsi is tanulja meg a játékot.

54

Cigány — király

Nagyapa így szól két-három éves unokájához:
— En vagyok a cigány, te vagy a király. S meglátod, a király meg fog hajolni a cigány előtt.

A kicsi tagadja: ő nem fog meghajolni. Mégis meghajol, mert nagyapja ujjával a gyermek hasába szúr.

A már megtanult játékokat a növekvő gyermekek egymás között is játsszák.

55

Kertben jártál-e?

A felnőtt szembeállítja magával a kicsi gyermeket, és megkérdezi:

— Kertben jártál-e?

— Jártam.

— Farkast láttál-e?

— Láttam.

— Féltél-e tőle?

— Nem.

Erre a kérdező meglengeti kezét a gyermek szeme előtt, mire az pillogtatni kezd.

— Jaj, hogy féltél!

56

Papszék

Két nagyobb gyermek csuklójánál összefogott két kezére, ún. *papszékbe* ültetve cipeli egy darabig a gyermeket, majd az ágy felett kipottyantja.

OKTATÓ VERSIKÉK

A kisgyermeket egyebek közt versikékkel is oktatják, nevelik:

57

Kukorékol a kakas,
Ki fel nem kel, nagy rest az!

58

Mikor kést vagy éles szerszámot vesz kezébe, figyelmeztetik:

Kés, villa, olló
Nem gyermek kezébe való.

59

Ha nyafog a mosdatáskor, édesanyja mondókával pirít rá. Ezzel később a gyermekek maszatos társaikat csúfolják ki:

Szurkos, mocskos mindig Pali,
Mert nem szeret megmosdani.
Utána megy a mosdótál,
Megállj, megállj, te mocskos Pál!
Mocskos Pali szalad, szalad,
S kiabálja, hogy nem szabad!
Utoléri a mosdótál:
— Megfogtalak, te mocskos Pál!

CSALI MESÉK

A kisgyermek gyakran nyafog a felnőtteknek, hogy meséljenek neki. Ám azok nem mindig érnek rá. Ilyenkor csali mesével fizetik ki a kis követelőzőt:

60

Mese, mese, márkó,
Fekete madárkó!
Úri bunda, kopac egér
Ugorjék a nyakadba!

61

Apró hagyma, pityóka,
Esment megvót egy nóta.

62

Volt egyszer egy ember,
Szakálla volt kender,
Cserefa csizmája,¹⁶
Bikkfa harisnyája.
Felmászott a fára,
Leesett a sárba.
Kilenc kutya húzta,
A tizedik nyúzta.
Sári néni siratta,
Medve bácsi kacagta.

63

Baba ül a székben,
Kenyér a kezében.
Kértem tőle, nem adott,
Pofon vágtam, szaladott.
Vettem a fejszét,
Levágta a fejét.
Bécsavartam lepedőbe,
Kivitettem a temetőbe.
Kérdezték, hogy mi van benne.
Zsuzsika, muzsika,
Törökbúza-csutika.

64

A felnőtt megkérdezi a gyermektől:
— Elmondjam-e a veres kakaska meséjét?
— El.
Azzal mesélni kezd:

— Volt egyszer, hol nem volt, a Veres-tengeren es túl, volt egy veres kakaska. Az olyan veres vót...

Itt abbahagyja a mesélést.

— Mondjad tovább! — kérleli a gyermek.

— Hát már elmondtam.

Többszöri kérésre újból előlről kezdi, és idáig elmondja.

KICSI GYERMEKEK EGYSZEMÉLYES MONDÓKÁI

A természeti és tárgyi környezettel való ismerkedés első megnyilvánulási formái az azokhoz intézett mondókák.

NAPHÍVOGATÓK

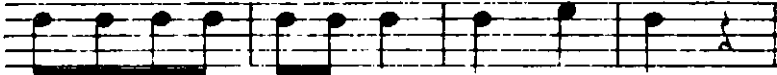
Esős időben, hidegben a gyermekek mondókákkal csalogatják elő a nap-sugarakat:¹⁷

65

♩ = 96

Süss fel, nap, süss fel, nap!
poco accel. ♩ = 108

Kert a-latt a lu-da-im meg-fagy-nak.¹⁸

66a.

♩ = 152

Süss fel, nap, Kert a-latt a lu-da-im meg-fagy-nak.¹⁹
fé-nyes nap!

66b.

♩ = 160

Süss fel, nap, Kert a-latt a kis bá-rán majd meg-fagy.²⁰
fé-nyes nap!

67

$\text{♩} = 132$

Süss fel na-pocs-ka,²¹
fá-zik a tyú-kocs-ka.

68

Süss ki, napocska,
Isten napocskája!
Ma szitálok, holnap sütök,
Neked majd egy lepényt sütök.²²

ESŐINDÍTÓK, IDŐJÁRÁST FIGYELŐK

69

Csepp, csepp, esőcsepp,
Szomjas a föld, itasd meg!²³

70

Esik eső, süt a nap,
Paprika Jancsi mosogat.
Hát az öreg mit csinál?
Hasra fekszik, s úgy pipál!

71

Esik az eső, csepereg,
Paprika Jancsi petyereg.

72

Amikor havas eső esik, a kisgyermek így lelkesedik:
Esik eső, hull a hó,
Jó karácsony, juj de jó!

73

A tavaszi felmelegedéskor örvendezve mondja:
Sándor, József, Benedek,
Zsákba hozzák a meleget.²⁴

HANGUTÁNZÓK²⁵

Egyik-másik tárgy hangjába a gyermekek értelmes emberi mondanivalót képzelnek bele.

74

A harang nem csupán annyit mond, hogy *king-kong, king-kong*, vagy *gi-ling-galang*, illetve *bim-bam, bim-bam*, hanem közhírré teszi a faluban történt eseményeket. Így például azt, hogy ki halt meg:

Gazdagot temetünk,
Gazdagot temetünk!

Ha viszont szegény ember volt a halott, röviden csak ennyit szól:

Ringy-rongy!
Ringy-rongy!

75

A túlterhelt vonat így panaszkodik:

Sokat rakott, nem bírom!

76

A hágóra menő szekér is szóvá teszi, hogy

Nincs háj, nincs háj,
Nincs háj, nincs háj!

Ha viszont lefelé megy, máris dicsekedik:

Nyaltam-faltam,
Nyaltam-faltam!

Az állatok hangját még könnyebb emberi nyelvre lefordítani:

77

A fecske, amikor tavasszal visszajön, ezt mondja:

Csicseri, csicseri, fekete Lukácsné!
Mikor elmentünk, asztagokat hagytunk itt,
Mikor megjöttünk, nagy ganyékat kaptunk itt.

78

Amikor elmentem, asztagot raktam.
Mikor visszajöttem, semmit sem kaptam.
Csicseri, csicseri, fekete rigó.

79

A pitypalatty (fűrj) önmagával beszélget:

Pitypalatty, mit keressz?
Hat ökröt, szekeret,
Vasas talpú kereket.

80

A pacsirta:

Itt bújik, itt bújik!

A cinege többfélét is mondhat:

81

Fityeg, fityeg!

82

Csíki szűr, csíki szűr, csíki szűr!

83

A vadgalamb megszólíthatja a lányt:

Burukk, burukk, széplány!

84

Nevén hívhatja a gyermeket:

Dodóka, Dodóka!

85

Kicsúfolhatja az embert:

Guguj vagy! Guguj vagy!

86

Sirathatja Jézus Krisztust:

Megölték! Megölték!

87

Vagy emlegetheti a *mogyoróstyúkot*:

Gugus tyúk! Gugus tyúk!

88

A békák néha csak annyit mondanak: *kurutty-kurutty*, vagy *brekeke!*
Máskor viszont hosszasan társalognak egymással:

— Mit varrsz? Mit varrsz?
— Fekete rokolyát! Fekete rokolyát!
— Kinek? Kinek?
— Urraknak! Urraknak.

89

Ha száraz az idő, mindjárt panaszkodnak:
Brekeke, brekeke,
Nem esett már egy hete.

90

A macskák így beszélgetnek:
— Hány párnád van?
— Három.
— Mikor mész férjhez?
— A nyáron.

91

A pulyka, ha mérges, eleresztett szárnyal, szétálló farokkal szalad a boszszantója felé: *luk, luk, luk!* Máskor egykedvűen beszélget a párjával. A pulykatyúk panaszolja:

— Csak így élünk, csak, csak, csak!
A pulykakakas megnyugtatta:
— Koldulásból is eltartlak!

92

A liba a kapzsi emberekhez hasonlít. Mikor mennek a legelőre, még testvériesen osztoznának a kilátásban levő zsákmányon:

— Mindenkinék egy zsákkal!
Mindenkinék egy zsákkal!

A legelőn viszont már nem törődnek egymással:

— Ki-ki magának!
Ki-ki magának!

93

A rucák is az enivalóval vannak elfoglalva. A hím kérdezi:

— Hány zsák árpád van?
Hány zsák árpád van?

Mire a társa válasz helyett kéri:

— Három zsák árpát hozzál ki!
Három zsák árpát hozzál ki!

94

A tyúk, ha jóllakott, mondja:

— Tokány, tokány.

Miután megojt, kikiabálja:

— Kot-kot-kot-kot-kotkodács,
Minden napra egy tojás!

ÁLLATHÍVAGATÓK, -ÚZÓK,²⁶ -BOSSZANTÓK

Mikor a gyermek csigát talál, tenyerébe veszi, és énekkel csalogatja ki a házából:

96a

Csi-ga - bi - ga gye - re ki,
ég a há-zad i - de ki!
Ha nem jössz ki meg-bá- nod,
nem le - szek jó ba - rá - tod.²⁷

96b

Csi-ga - bi - ga, gye-re ki, Nem le - szek jó ba - rá - tod.²⁸
ég a há-zad i - de ki!
Ha nem jössz ki, meg-bá- nod,

97

Csi-ga - bi - ga, toldd ki szárva-dat,

Ha nem to-lod, össze-tö-röm há-za - dat!²⁹

Ha katicabogarat talál, tenyerébe veszi és mondókával próbálja elröppen-tem:

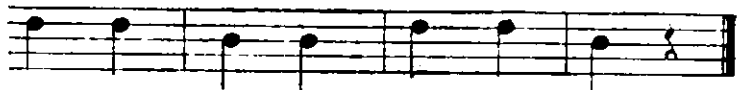
98

♩ = 112

Ka - ti - ca - bo - gár - ka, röp - penj el,

♩ = 126

Jön a - nyád a sep - rü - vel!³⁰

99

Katicabogárka, röppenj el.
 Jó anyád a seprűvel!
 Sós kútba vetnek,
 Onnan ki se vesznek.
 Hollók megkergetnek,
 Hosszú pókok meg is esznek.

100

Katicabogárka, röppenj el!
 Jönnek a törökök, visznek el!
 Kerék alá tesznek, onnan is kivesznek,
 Hideg vízbe tesznek, onnan is kivesznek.
 Katicabogárka, röppenj el!³¹

101

♩ = 112

Ka - ti - ca - bo - gár - ka, röp - penj el,

Jön - nek a tö - rö - kök, vág - nak el!³²

102

Katicabogárka, repülj el.
 Vidd el a hideget, hozd el a meleget!

103

Katicabogárka, szállj fel az égbe,
 Mondd meg az Istenkenek,
 Nyitsa ki a meleget,
 Csukja be a hideget!

A gólya is népszerű madár: több gyermekdal, mondóka szól hozzá:

104

Mikor tavasszal megérkezik, a gyermek egy lábra állva mondja:

Gólyát látok,
Egy lábon állok.
Aki nem áll egy lábon,
Szamár lesz a nyáron.

105

$\text{♩} = 112$

Gó-lya, gó-lya, gi-lice, ma-gyar gyermek gyó-gyít-ja.³³
mi-től vé-res a lá-bad?
To-rok gyermek el-vág-ta,

106

Gólya, gólya, gilice,
Mitől véres a lábad?
Török gyerek elvágta,
Magyar gyerek kötözi,
Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel.

Ehhez a vershez kapcsolják néha a következő két sort is:

107

Cicsijgatja, bubujgatja,
Tóba mártogatja.

108

— Gólya, gólya, gilice,
Ki lányát vitted el?
— A tengeri bokrosét.
— Mivel vitted haza?
— Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel.

109

— Hosszúlábú gólya néni,
Mit akar kend vacsorára?
— Békahúst, brekeke!
Ugye milyen jó lenne?

Több gyermekmondóka szól a háziállatokhoz is:

110

A szelíd nyuszi szívesen simogatja, etetgeti. Ilyenkor mondja:

Nyuszi, nyuszi, nyulacskám,
Ne félj tőlem, nincs puskám.
Van ám nékem egyebem,
Friss káposztalevelem.

111

A pulykát a kerítésen túlról bosszantja:

♩ = 138
Szebb a pa-va, mint a puly-ka, szebb,szebb, szebb!
Szebb a pá-va, mint a puly-ka, szebb,szebb, szebb!³⁴

112

Szebb a páva, mint a pulyka,
Szebb, szebb, szebb.
Mert a páva úri fajta,
A pulyka meg cigány fajta.

113

Mérges pulyka fel van fűjva,
Szebb a páva, mint a pulyka.
Mert a páva úri fajta,
De a pulyka cigány fajta.
Szebb, szebb, szebb!

114

Mérges pulyka, bum, bum, bum,
Ha felfűjják, felfordul.

GYÓGYÍTÓK

A kimondott szó, a betegségre való ráolvasás a primitív ember és a gyermek hite szerint gyógyító hatású.

115

Ezért, ha a gyermeknek kiesik a tejfoga, háttal állva a leje felett a háztetőn átdobja, és ezt mondja:

♩ = 160

E - ger, e - ger,   adj fo - gat !
A - dok ne - ked   csont-fo - gat.
Ad - jál ne - kem   vas - fo - gat !³⁵

116

Egérke, én adok neked rossz fogat,
Te adjál nekem jó fogat!

117

Tavasszal, amikor először látja a fecskét, abban a reményben, hogy azon a nyáron nem lesz szeplős, mondja:

Fecskét látok,
Szeplőt hányok.

118

Akinek *falatka* lesz a nyelvére, így továbbítja másra:

Hakele, makele,
Falatka lett a nyelvemre,
Szökjön a papné seggére!

119

Ha valakit megcsíp a csalán, így vigasztalják:

Csihánycsípés, lóharapás,
Melyik múlik el hamarább?

IMÁK

Étkezés előtt, után és lefekvéskor gyakran elhangzanak a gyermeki fantázia komoly vagy tréfás termékei is.

120

Én lefekszem én ágyamba,
Minden esti koporsómba.
Álom engem meg ne csaljon,
Csalárd ördög távol járjon.

121

Én lefekszem én ágyamba,
Testi-lelki koporsómba.
Álom engem meg ne fogjon,
Csalárd ördög meg ne csaljon,
Mert én meg vagyok keresztelve az Atyának,
és Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen.

122

Miatyánk, nincsen fánk,
Nem fő meg a fuszulykánk.
Miatyánk, adjál fát,
Főjön meg a fuszulykánk.

123

Add Uram, hogy jólessék,
Jézus neve dicsértessék.

124

Hál' istennek jóllaktam,
Csonttól meg nem nyuvadtam.
Kötelességemnek eleget tettem,
Amit kiraktak, mind megettem.

125

Jézuskám, báránkám,
Téged dicsér szájacskám.

DALOK

A felnőttektől vagy nagyobb testvértől tanult gyermekdalocskák nincsenek időponthoz kötve, mégis a megfelelő alkalmak eszükbe juttatják őket. A párbeszédeseket később a nagyobbak már szereposztásban, egymásnak felletve éneklük.

126

Ha a macska megdézsmálta vagy kiöntötte a tejet, számon kérik tőle:

♩ = 144

Kormos ci - ca, haj. ho - va lett a vaj?

♩ = 132   ♩ = 126

Itt lá - tom a ba - ju - szo don, majd lesz ne - ked jaj! ³⁶

127

$\text{♩} = 108$

Cirmos ci-ca, haj, ho-va lett a vaj?

Ott lá-tom a ba-ju-szo-don, majd lesz ne-ked jaj!³⁷

A kutyáról szóló gyermekdalok akkor jutnak a gyermek eszébe, ha új hangszereken akarja kipróbálni tudományát. Ez lehet fű (377. j.), falevél (376. j.) vagy fűsű (387. j.).

128

$\text{♩} = 84$

Ki-csi ku-tya meg-fá-zott,
Varrtam ne-ki nad-rá-got

Nem a-kar-ta fel-húz-ni.

Nem tud benne tán-col-ni.³⁸

129

A közismert dallamra:

Kicsi kutya tarka,
Se füle, se farka,
Mégis olyan tarka,
Mint a macska farka.

130a

A megújuló természet, a tavaszi hangulat földézi benne a báránycsókáról szóló mondókamesét:

$\text{♩} = 84$

1.-Hol jár-tál, bá-rány-kám? - Az er-dő-be, asz-szonykám.³⁹

2 — Mit ettél, báránykám?
— Zöld füvecskét, asszonykám.

3 — Mit ittál, báránykám?
— Forrásvizet, asszonykám.

4 — Ki vert meg, báránykám?
— Egy rossz pásztor, asszonykám.

5 — Sírtál-e, báránykám?
— Sírtam biz én, asszonykám.

6 — Hogy sírtál, báránykám?
— Ehen-behen, asszonykám.

130b

$\text{♩} = 104$

- Hol jár-tál, báránykám? - Zöld er-dő-be, asszonykám.
- Mit et-tél, báránykám? - É-des fü-vet, asszonykám.

- Mit it-tál, báránykám? For-rás-vi-zet, asszonykám.⁴⁰

131

A tücsökről tréfás történetet is énekel:

$\text{♩} = 84$

1. Há - za - so - dik a tü - csök, há - za - sod - ni ké - szül.
Hí - vo - gat - ja a han - gyát hi - tes fe - le - sé - gül.⁴¹

2 — Elvinnélek, te hangya, ha pici nem volnál.
— Hozzád mennék, te tücsök, ha görbe nem volnál

3 Közel már az esküvő, lesz itt dínom-dánom!
Macska lesz a főszakács, lesz itt nyilom-nyalom.

4 Kakas lesz a klánétos, pulyka a szekundás,
Kupába töltik a bort. Igyál, tücsök pajtás!

132

Házasodik a tücsök, szúnyog lányát kéri,
Tipeg-topog a tetű, vőfély akar lenni.
Odaugrik a bolha, násznagy akar lenni,
Mindenféle csúf bogár vendég akar lenni.

133

A közismert dallammal:

- 1 Debrecenbe kéne menni,
Pulykakakast kéne venni!
Lassan, kocsis, lyukas a kas,
Kiesik a pulykakakas!
- 2 Ha kiesik, vérét vesszük,
A lábasba beléteesszük.
Én eszem a zúzát, máját,
Csókolom a babám száját.

134

♩=125

1. Cif - ra pa - lo - ta, Zöld az ab - la - ka.
Gye - re ki, te tu - ba - ró - zsa, Vár a vi - o - la.

- 2 Kicsi vagyok én, majd megnövök én,
Eszteendőre, vagy kettőre nagylány leszek én.
- 3 Én azt megteszem, Katát elveszem,
Ő dolgozik, én meg eszem, este megverem.⁴²

135

A háziasszonyozást játszó gyermek ezt dúdolgatja, a *Kinek nincsen kutyája, maga ugat este* közismert városi ének dallamára:

Tejet főzött Katica, tűzön felejtette.
Kifutott az egész tej, mire észrevette.
Hej, rica-rica, kukorica, repce,
Ne vidd el az orrocskád, ha fő a tejecské!⁴³

Gyakran előfordul, hogy a nagyobb testvér vagy dajka szekérébe, szemetes taligába ülteti, s azzal sétáltatja meg a rábizott kicsi gyermeket. Az ekkor énekelt dalocskának csak a szövegváltozatait találtam meg.⁴⁴

136

Van nekem egy tili-taligám,
Beültettem kicsi Marikám.
Letörött a tili-taligám,
Kiesett a kicsi Marikám.

137

Fenyőfából csináltattam
Egy kicsi taligát.
Beültettem testvéremet,
A kicsi Katikát.
Nehéz volt a kicsi taligának
A kicsi Katika,
Letörött a kicsi Katika alatt
A kicsi taliga.

TÁRSAS GYERMEKMONDÓKÁK

A társadalomba illeszkedés, a viselkedési normák elsajátítása nem megy zökkenőmentesen: sok-sok civódás előzi meg. A jellem vadhajtásait hovatovább a gyermekek is észreveszik egymáson, és csúfondárosan nyesegetik. Ezt a hosszabb, a harmadik életévtől a serdülőkorig tartó időszakot jól tükrözik a társas gyermekmondókák.

CIVÓDÓK

A gyermekek gyakran összevesznek, és ilyenkor „örök” haragot fogadnak. Valójában érzelmeik, hangulataik változékonyak, mint az áprilisi idő.

138

Örök harag,
Szalmakalap!

139

Aki reám haragszik,
Egyék kutyát tavaszig;
Tavasz után egeret,
Míg a szeme kimered!

140

Ha két barát vagy barátnő összeverekedik, így választják szét:
Két kakas kétfelé,
A harmadik hazafelé!

141

Tárgyaikat sokszor elcserélik. Ilyenkor mondjak:
Aki lovát eladja,
Többet vissza nem kapja.

142

Cserebere, fogadom,
Az életbe soha vissza nem adom.
Ha visszakéred,
Béka lesz a véred!

143

Cserebere vásár,
Többet vissza nem jár.

144

Az elveszített tárgy megtalálója ugrándozva énekeli ugyanazt a dallamos mondókát, amellyel játszás közben a kergetőt bosszantani szokták:

- 112

Ki- nek mi - je el - ve - szett, Cse-ber-rúd-dal ve - re - ti.⁴⁵
ap - ja, any - ja ke - re - si,.

TRÉFÁS FELELGETŐK, BEUGRATÓK

A nagyobb iskolások, különösen a fiúk nem riadnak vissza a durvább szójátékoktól.

145

Megtörténik, hogy a gyermekek elfoglalják társuk helyét, vagy szétterpeszkednek, hogy az ne tudjon leülni. Ekkor hangzik el az alábbi párbeszéd:

— Hova üljek?
— Töpjél laposat, s üljél magosat!

146

Ha valaki beleüti az orrát más dolgába, olyant kérdez, amibe nem akarjak beavatni, ezt mondják:

— Érdekel-e?
— Érdekel.
— Ülj a polcra, s énekelj!

147

Ha valaki meggondolja magát, s nem fejezi be, amit mondani kezdett, vagy azért hagyja abba, mert a szóban forgó személy váratlanul megjelent, így folytatja:

Mese, mese, mákos,
Fekete nadrágos,
Úri kutya bundába,
Bújj a seggem likába!

148

Híd alatt vezetik a bikát,
Hátulról nyalod a likát!

149

Híd alatt szekereznek,
Nyelved alatt fost keresnek.

150

Ha valaki *lebolondozza* a másikat, az mindjárt megfelel:

— Bolond!
— Bolond botba szarik,
Az okos lenyalja.

151

A trágár szövegű csali mesét a fiúk mondják:

Kicsi kutya fut az úton,
Fosik, fosik szalagoston.
Gyere, Kati, szagoljad,
Te mondtad, hogy daloljak.

152

Az esztelneki gyermekek közt is szokásban van április elsején bolondot járatni. Az elbolondítottat és bolondítót egyaránt kicsúfolják:

Csiribiri, vak veréb,
A bolondot küldd elébb!

153

Áprilisnak bolondja,
Felmászott a toronyba.
Mégkérdezte, hány óra?
Fél tizenkettő,
Bolond mind a kettő.

CSÚFOLÓDÓK

A gyermekek fejlett kritikai érzékkel tapintanak rá egymás hibáira
Kicsúfolják a hazugot:

154

Hazug, hazug, hazafut,
Az anyjának jót hazud.
Apja pénzét ellopja,
Korcsomába megissza.

155

Hazug, hazug, hazafut,
Otthon eszik macskahúst.
Ha nem jó a macskahús,
Megeszi a kutyahúst.

156

Hazug, hazug, hazafut,
Otthon eszik macskahúst.
Ha nem kell, tedd el,
Majd megeszed reggel.

157

Furcsa ember a hazug.
Nyelve csípős, mint a lóg.
Egyszer így, egyszer úgy.
Hogy igazat sose tudj.

Az árukkodóra mondják:

158

♩ = 160

Á - rul - ko - dó   jú - dás,   Ha nem kell,   tedd el,
kell e kot - lós   to - jás?   meg e - szed   reg - gel - re.⁴⁰

159

Árukkodó júdás,
Kell-e kotlós tojás?
Nem kell kotlós tojás,
Kell-e seggberúgás?

160

Árulkodó júdás,
Kell-e kotlós tojás?
Nem kell kotlós tojás,
Csak az árulkodás.

Lustára mondják:

161

Beteg, fekszik,
Felkel, s eszik.

162

Tej, túró, tejfel,
Lusta Pista, kelj fel!

163

A 216. j. dallamára:

Lusta voltál, elaludtál,
Semmi szépet nem találtál.
Aludj, mint az aludt tej,
Ilyen lusta sose kell.

Kíváncsira mondják:

164

Kíváncsi,
Két kis kutya rántson ki!

A pityergőt is kicsúfolják:

165

$\text{♩} = 152$

Sí - ró - bő - gö ma - si - na,
ab - ból nem lesz ka - to - na.⁴⁷

166

$\text{♩} = 160$

Sír - jál egy kí - csi ká - s át, Ne so - kat, csak egy má - zsát!⁴⁸

167

Síró bőgő masina,
 Úgysem lesz te katona.
 Léssz te itthon nagytatádnak
 Pipagyújtó kis cselédje;
 Nem való ott katonának
 A nyöszörgős kis legényke!

168

A szófogadatlanak, aki rossz fát tett a tűzre, s erre ráfizet, öklüket összeütögetve éneklük:

$\text{♩} = 120$

Szik-szik-szik!   így kel - lett.   ká - posz - tá - ba   hús kel - lett! ⁴⁹

169

A válogatóst így oktatják ki:

Válogatósnak vadalma,
 Annak is a legrosszabbja!

170

A kotyogóst is megszégyenítik:

Kotty belé, szilvalé,
 Neked tálalom elé!

171

Az almatolvajt, aki a *Barátok kertjébe* megy lopni, így csúfolják:

$\text{♩} = 112$

El-ment a pap   al - ma lop - ni,
 El - fe - lej - tett   zsá - kot vin - ni.
 Le - húz - ta a   pap a ga - gyát,
 Ab - ba vit - te   ei az al - mát. ⁵⁰

Nemcsak a jellemhibákat, a testi fogyatékoságokat is kicsúfolják:

172

A süketre mondják:

— Jó napot kívánok.
 — Napraforgót kapálok.

— Nem aszondtam, köszöntem.
— Sűrű volt, hallja, csak kitéptem.
— Maga bolond, hallja?
— Ez a sor itt végig,
És a másik félig.

A foghíjasnak ezt éneklük:

173

$\downarrow = 116$

Fo-gat - lan bá - ba, Bújj a fás-kam - rá - ba!^{S1}

174

Fogatlan bába,
Tyúkszaros kamarába.

175

Csúfságból így intik rendre a selypet:

Én te tólok, te te tolj!
A matyka a tejet mind fel-lipity-lapatyolta!

176

Megszólják a vereshajút:

Veres kutya, veres ló,
Veres ember egy se jó.

Kinevetik a kopaszt:

177

Kopac, kopac, kopogtatsz,
Félvékába rotyogtatsz.

178

Kopac, kopac, kopogtatsz,
A gagyába rotyogtatsz.

179

Kopac, kopac kopogtat,
Kendermagot ropogtat.

180

Kopac,
Ha megütlek, mit adsz?

181

Leintik a kövért:

Ülj le, gömböc, ne szökless,
Úgy megütlek, megdöglesz.

182

Rápirítanak a hiányos öltözetűre:

Csóré purdé, vaskondé,
Künn a segged, takard bé!

183

Ha valaki siet, arra is megvan a megjegyzésük:

Megyén a hegyen,
Hogy hamarabb legyen.

184

Egy, kettő, három, négy.
Borbécs Kati hová mész?
Nem megyek én messzire,
Csak a falu végire.

185

Csúfolják egymást az együtt járók:

Reszelő, reszelő,
Szart eszik a legelső [középső].
Bugyi Béla békanyúzó,
Szart eszik a leghátulsó.

186

Két szélén angyal,
Középen tyúkszar.

187

Csúfolkodnak a kisebb iskolás fiúk a lányokkal:

♩ = 132

Le-án - ka, kell e bé - ka meg-ránt - va?

♩ = 144

Ha nem kell, tedd el, Majd meg-e-szed reg - gel!⁵²

188

De azok sem késlekednek a válasszal. Ugyanúgy, dallamosan mondják:

Legénke,
Kell-e meleg lepényke?
Ha nem kell, tedd el,
Majd megeszed reggel!

189

A serdülő lányokra is sor kerül:

Dombon Rózsi a hegyen,
Lóg a csecse, ha megyen.

A nagyobb iskolások nem feledkeznek meg a fiatal legényekről, sem a menyecskékről:

190

♩ = 178

Esz-tel - ne - ki le - gé - nyek,
Szil - va - í - zes le - pé - nyek.⁵³

191

♩ = 152

Esz-tel - ne - ki me - nyecs - kék szöknek, mint a bakkecs - kék.⁵⁴

A papok sem menekülnek meg a csúfondáros gyermekszájaktól:

192

Elöl megy a gvardián,
Tetű mász a hátán,
Ügy mennek a pokolba.

193

Kicsi róka, kicsi nyúl,
Még a pap es odanyúl.
Oda biza ne nyúljon,
Még a kontyát lerúgom.

194

♩ = 126

Ha - ran - goz - nak dél - re, A kán - tor es u - tá - na,
Fut a pap a lé - re. Fe - ne - ket - len ga - gyá - ba.⁵⁵

195

Az anyósnak is kijár a tréfás sirató:

Jó es vótál, rossz es vótál,
De milyen jó, hogy meghóttál.

196

A tanulásban elmaradt gyermeket pedig így biztatják:

Ábécé, rézbéce,
Fogd a farkát, s fuss vele.

Csúfolják egymást az alszegiek és felszegiek, az esztelniek és kurtapatakiai. Együtt csúfolják a környező felső-háromszéki és távolabbi alsó-háromszéki falvak lakóit.

197

Alszegiek vagytok,
Békalyukba laktok,
Még vizet se kaptok.

198

Alszegi kopók,
Tetűropogtatók,

Békalikba laktok,
Még vizet se kaptok,
Tőlünk csalogattok.

199

Felszegiek vagytok,
Békalikba laktok,
Még vizet se kaptok,
Tőlünk csalogattok.

200

Felszegiek vagytok,
Patak mellett laktok,
Mégis mocskosok vagytok.

201

Esztelneki,
Ne higgy neki.

202

Esztelnekiek vagytok,
Békalikba laktok.

203

Kurtaapatak végibe
Sír a bika mérgibe.⁵⁶

204

Kurtaapatak végibe
Kilenc kutya dögölve.
Kés, villa mellette,
Te is egyél belőle.

205

Esztelnekiek csügrösök,
Kurtaapatakiak vackorkörtések, kecsketejesek,
Polyániak rozsdabelűek,
Bélafalviak gombások,
Szentlélekiek riécepipések,
Kézdivásárhelyiek mézespogácsások.

206

Szentliéleken a récék
A piépis körtét mind megették.

207

Szentliélek Úristen napjára
Riécepipe levesre elvárjuk.

208

Hilib, Haraly, Gelence,
Ez a három egy megye,
A papnak még sincs kenyere.
Hilib ad egy keveset,
Gelence még annyit se,
Haraly pedig semmit se.

209

Deszkavágó Kovászna,
Pipacsináló Papolc,
Jó bor van Zágonban,
Dinomdánom Dobolyban.
Tetves Páké,
Rongyos Tamásfalva.

210

Fites-Fotos-Martonos,
Férefosta Angyalost.

Mikor megharagusznak valakire, a nevére rímelő csúfondáros rigmust kiáltanak rá:⁶⁷

211

♩ = 168

A - la - dár, ne - ked to - jik a ma - dár!⁵⁸

212

Annacska, bakmacska,
A fégeket zaklatja!

213

Anna, Panna,
Lyukas kanna!

214

A 211. j. dallamára: J = 160

Anikó,
Kell-e nádi butikó?

215

$\text{♩} = 152$

E - tek, mi - kor lesz me - leg? Mi - kor a szemed ki - me - red!⁵⁹

216

$\text{♩} = 168$

Er - zsi - Per - zsi per - ge - lö - dik,
a - nyó - sa - ra mér - ge - lö - dik⁶⁰

217

$\text{♩} = 168$

Fe - renc, ha meg - üt - lek, megme - redsz!⁶¹

218

Vass Ferenc,
Ügy megütlek, megdöglessz!

219

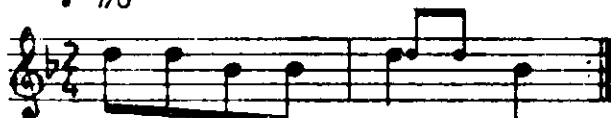
♩ = 144

Gé - za, Gé - za, gé - zen - gúz.
 Ve - re - bet csíp. var - jat nyúz.
 Ha sa - rok - ba a kis ci - ca;
 A - lat - tom - ba far - kat nyúz.⁶²

220

♩ = 178

Gyu - ri, Gyu - ri, Gyur - ka,
 Két ka - lán fa - szuly - ka.
 Ki - ha - jít - nak az út - ra,
 Fel - kap ott a puly - ka.⁶³

221

Ilona, Pilona, pánkáló,
 Szunnyodik a szolgáló.
 Nem szunnyodok, istálom,
 Csak a fogam piszkálom.

222

Jenő, Jenő,
 Bocsorkenő!

223

Jóska, poloska,
 A békáknak anyósa!

224

Jóska, poloska,
 Kicsi kutya lefosta!

225

♩ = 176

Lac - kó, fic - kó
 gön - dör disz - nyó.⁶⁴

226

J = 176

La - ci, La - ci. acs - kó.
Pad a - latt a zacs - kó!⁶⁵

227

Fuss, Mariska,
Fut a bika!

228

Bödönszájú Ödön!

229

Péter pete polcon,
Kéri macska nyolcon,
Ha nem adja nyolcon,
Maradjon a polcon!

230

Piroska,
Szája mindig zsíroska!

231

A 216. j. dallamára: J = 192

Pista, Pista, lótarisznya,
Azt se tudja, hol a lova.
Bencsinitt az istállóba,
Tyúkszart eszik a jászolba.⁶⁶

232

Punna retek, punna ti,
Te-pi, te-pi, Rózáli!

233

J = 150

Sa-nyi, Sa-nyi, sap-ka. Mit e-szik a macs-ka?
E-ge-ret, bo-ga-rat, Minden-fé-le ma-da-rat.⁶⁷

234

J = 152

Tamás-ka, falás-ka, Egy ka-réc-ka ka-lács-ka.⁶¹

235

Tercsi, Tercsi mérgelődik,
A macskákkal hergelődik.

236

Vera, Vera,
Guberavera.

237

Véri,
A kenyeret kéri.

NYELVTÖRŐK, NYELVGYAKORLÓK

A gyors és tiszta beszédben egymást túlszárnyalni igyekvők nyelvtörőket, nyelvgyakorlókat ismételnének:

238

Répa, retek, mogyoró,
Ritkán rikolt a rigó.

239

Piros csíkos cink csészében.
Cukros csirkecomb.

240

Jobb egy lúdnyak száz tyúknyaknál.

241

Kis kerek kerekét kerekíti kerekre.

242

Kedden kedvem kerekedett Komáromba kocsikázni.
Kocsikázás közben kitörött kedves kocsisom karja.
Kérlek, Károly, küldjél két kiló kámfort
Kedves kocsisom karjának kúrálására.

243

A vonaton utazott egy örült,
S mellette egy órült.
Örült az örült,
Hogy mellette egy órült.

244

Az idegen nyelvűek beszédét így utánozzák:
Papi lepedő, párnapető, natykabát.

SZÁMOLÓSDIK⁶⁹

245

Egy, megérett a meggy.
Kettő, csipkebokor vessző.
Három, majd hazavárom.
Négy, mit süt a pék?
Öt, érik a tök.
Hat, hasad a pad.
Hét, dörög az ég.
Nyóc, a te orrod takonypóc.
Kilenc, az én nevem Kis Ferenc.
Tíz, tiszta víz.
Tizenegy, essék ki az egyik szemed.
Tizenkettő, mind a kettő.
Tizenhárom, vasas járom,
A te nyakad belézárom.⁷⁰

246

Tízen vótunk húsz utcába,
 Harminc szám alatt.
 Szervusz, negyven! Hogy vagy, ötven?
 Mondd meg a hatvannak,
 Hogy ne hetvenkedjék
 Azzal a nyócvan forintjával,
 Mert olyan kilencven pofot vágok,
 Hogy százat bucskázik.

247

A hét napjaira vonatkozó mondókát felnőttek és gyermekek is mondták, figyelmeztetőül szánták annak, aki nem jár templomba:

Hétfő hetibe,
 Kedd kedvibe,
 Szerda szeribe,
 Csütörtök csűribe,
 Péntek pénzibe,
 Szombat szobájába,
 Vasárnap az Isten házába.

248

Kedd este
 Betoppan a medvecske.

JÁTSZÓVERSEK, KISZÁMOLÓK

249

Játékra hívó:

250

Virágszedni, koszorúköttni hívó:

Gyertek, gyertek, gyermekek,
 Tarka füzért fűzzetek!

*

A futó-kergető játékok (566—588. j.) cicáját, a bűvócskázások (589—592. j.) hunyóját és sokszor más játékok szereplőit is *kiszámoló* mondókával választják.⁷²

A *kiszámolás* egyik módja szerint a játékosok körbe állnak. Egyikük, aki középen marad, a kiszámoló ütemére mutatóujjával sorra reájuk mutat, saját magát sem hagyva ki. Nagyobb csoportnál az lesz a kergető vagy hunyó, akire az utolsó szótag esik. De ha kevesen vannak, annyiszor ismételik a mondókát, ahány játékos van; azok sorra kiesnek, s az utolsó bentmaradó lesz a hunyó vagy kergető.

251

A macskának négy a lába,
Ötödik a farkincája.
Farka alatt van egy lyuk,
Azt az orrodra húzzuk.

252

Baba ül a széken,
Kenyér a kezében.

Kértem tőle, nem adott,
Pofon vágtam, szaladott.

253

A macskának gyöngy a lába,
Azzal futni Moldovába,
Bim, bam, bum!

254

Beléestem egy gödörbe,
Százan jöttünk ki belőle.
Én, te, ő, mi, ti, ők,
Nagyobb számár nincs, mint ő.

255

Egyedem, begyedem, tenger tánc,
Hajdú sógor, mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Csak egy falat kenyeret.

256

Egyedem, begyedem, kender tánc,
Miska sógor, mit kívánsz?
Nem kívánok egyebet,
Csak egy szelet kenyeret.
Fűszál, szalmaszál,
Eridj, pajtás, te hunyjál!

257

Egyedem, begyedem, kerti tánc,
Hajdú sógor, mit kiáltasz?
Én kiáltom az ángyom,
Vaspálcámat kongatom.

258

Egyedem, begyedem, tenger tánc,
Szól a rigó rakottyán.
Cérnára, cinegére,
Hess ki, liba, a tetőre, hess!

259

Egyedem, begyedem, bugybolárom.
Szól a rigó télen, nyáron.
Zöld erdőben baktatok,
Fenyőkutatókat ásatok.
Én nem vagyok fenyőkút,
Tiszta fenyő én vagyok,
Bim, bum, burungum,
Üsd ki, vedd ki,
Azt a kicsi bűdös fát!

260

Egyedem, begyedem, bugybolára,
Szól a rigó rakottyára.
Hess ki, vess ki,
Hadd száradjon ideki!

261

Egyedem, begyedem, ketten, három,
Kémer, ökör, bokor,
Lengyel, lóra, király, kecc!

262

Ety, pety, libapetty,
Rad esik a huszonegy.

263

E, ke, há, né, ö, ha, hé, nyó,
ki, ti, tie, tike, tihá, tiné,
tiő, tiha, tihé, tinyó, tiki, hú,
hue, huke, huhá, huné, huő,
huha, huhé, hunyó!

254

Egyem, kettőm,
Hábor, német,
Ökör, bika,
Lengyel, lóra,
Király, pecc!

265

Egy, kettő, három, négy,
Kicsi kutya, hová mégy?
Bécsbe pipáért,
Komáromba ruháért,
Budapestre szép lányért.

266

Egy, kettő, három, négy, öt,
Nagymama harisnyát köt.
Se nem kicsi, se nem nagy,
Ez a kislány kimarad.

267

Én lementem a pincébe
Túrót csipegetni,
Utánam jött dédnagyanyám
Pofon veregetni.
Az én sípom mind azt mondja:
Dir, dár, dú,
Te vagy az a nagyszájú.

268

Én lementem a pincébe túrót csipegetni,
Utánam jött a nagyapám bottal veregetni.
Úgy megütött hátba, beestem a nádba.
Nád közé bújtam, nádsípót fújtam.
Az én sípom azt fújta: dír, dár, dú,
Te vagy az a nagyhasú.⁷³

269

Eke, beke, béka töke, potty.

270

Én, te, ő, mi, ti, ök.
Kurtafalván nagyobb számár nincs, mint ő.

271

Két kicsi kecske
Elment a gyepre,
Rúgták a labdát, gól!

272

Kicsi csupor, kis kancsó,
Meg is van már a hunyó.

273

Két utcában süt a nap,
Gyertek, menjünk iskolába;
Öltözzetek szép ruhába!
Ensz, pensz, te maradtál ide kint.

274

Kőkertbe ugorka,
Rákapott a vadróka.
Hadd el, róka, megleslek,
Szeredáig kergetlek!

275

Fenti mondókat néha így folytatják:

Ott is meg kell állni,
Ki kell repetálni.
A macskának gyöngy a lába,
Azzal mejünk Moldovába.

276

Kőkertbe ugorka,
Rákapott a vadróka.
Hadd el, róka, megbánod,
Nem leszek jó barátod.

277

A rókának négy a lába,
Azzal mejen Csíkszeredába.

278

Piros kendő, pi, pi, pi,
Alatta van valaki.
Két kis egér, két kis nyúl,
Álljon ki az ifiúr!

279

Szőrös töke van a légynek,
Ha nem hiszed, gyere, nézd meg.
Inc, pinc, Lőrinc, te vagy idekint!

280

Van nekem egy fotbalom,
Meg egy bolond kapusom.
Mikor a labda közeledik,
A kapusom seggre esik, gól!

Az alábbi kiszámolók szerint a kisorsolt játékosoknak szint kell választaniok:

281

Budapesten vót egy bót,
Abba mindenféle vót,
Toll, tinta, papiros,
Mondd meg te,
Milyen szint szeretsz te?

A szín megjelölése után a kiszámoló így folytatja:

Mondd meg te,
Van-e neked olyan szín?

Ha az itt kisorsolt játékosnak van olyan színe, ő lesz a cica vagy hunyó, ha nincs, folytatják a kiolvasást.

282

Budapesten vót egy bót,
Abba mindenféle vót.
Toll, tinta, papiros,
Válassz egy szint magadról,
Te kis piros!

283

Egy üvegben ül egy törpe,
Mondd meg te, kis törpe,
Melyik szint szereted te?
Mondd meg te, kis törpe,
Van-e olyan színű ruhácskád?

284

Az alábbi kiszámoló végén számolással sorsolják ki a hunyót:
Pesten jártam iskolába, jól nevelt apám,
Azt gondoltam, lesz belőlem hajóskapitány.
Lett belőlem utcaseprő, budipucoló,
Kire esik a százkettő, az lesz a hunyó.
Tizenkettő, huszonkettő, harminckettő stb.

Az *an, tan, ténusz* típusú mondókáikat nemcsak kiszámolóként, hanem a tapsoló játékok ütemezésére is használják:

285

An, tan, ténusz.
Szó, raka, ténusz.
Szó, raka, tiki, táká,
Álá, bálá, bim, bam, busz!

286

An, tan, ténusz,
Szó, reke, ténusz.
Szó, reke, tika, ta,
Bim, bam, busz!

287

An, tan, ténusz,
Szó, reke, té, ká,
Aja, baja, in, bán, busz!

288

An, tan, ténusz,
Szó, reke, ténusz,
Szó, reke, tiki, tá,
Ala, bala, tiki, taka,
Bim, bám, busz!

289

An, tan, ténusz,
Szó, reke, ténusz,
Szó, reke, teka,
Iki, ajó, vajó,
Bim, bám, busz!

290

An, tan, ténusz,
Szó, raka, ténusz,
Tiki, teke, eje, leje,
Bom, bam, busz!

291

An, tan, teki, tán,
Szevasz, kapitány.
An, tan, neki,
Bonbo neki, klánc!

A kiszámolás más módja az *öklütögetős*, amikor a körbe állt játékosok mindkét öklüket előretartják, s a kiszámoló minden ütemnél ráüt egyre. Akiére az utolsó szótag esett, hátradugja azt a fél kezét. A kiválasztott játékos most is az, akinek utoljára maradt bent egyik ökle:

292

Éni, péni, jupi, téni,
Gár, gáfár, gumi, néni.
Ák, száj, tubi, tusz,
Tegyük össze két kezünket,
Boszorkánya,
Test!

293

Éni, péni, jupi, téni,
Efer, gefér, gumi, néni.
Ág, szál, tubi, tusz.
Tegyük hasra, hason bányá,
Őszi bányá boszorkánya,
Test!

294

Éni, néni, jupi, téni,
A farkatlan kumi téni.
Ánc, fánc, jubitász.
Tegyük hasra,
Őszibányá, boszorkánya,
Test!

295

Éni, péni, jupi, téni,
Efer, gafar, gumi, néni.
Ász, tász, tubi, tusz,
Test!

296

Egy kisasszony Pozsonyba,
Selymet lopott a boltba.
Azt az úrfi megtudta,
Összevissza pofozta.
Engem az úr ne bántson,
Mert az apám földesúr.
Ha az apád földesúr
Selymet lopni ne tanulj.

297

Két kis kakas összeveszett,
A vederbe beleesett.
Szál, szál, szalmaszál,
Gyere, pajtás, te hunyjál!

298

Kiszökött a gombóc a fazékból,
Utánament Marcsa fazakastól.
Tól, tól, tól, fazakastól.

299

Madarak voltunk, földre szálltunk,
Búzaszemet kapirgáltunk.
Mondd meg te, hány szemet szedtél te?

A mondott számot itt is továbbsorsolják.

300

Amerika, London, Páris,
Sánta Pista nem normális.

Az együtt játszás természetesen lemondást is feltételez: egyszerre nem szökőkötelezhet (613—614. j.), nem ütögetheti a labdát (645. j.) valamennyi gyermek. A sorra kerülés feltétele az, hogy az éppen soron levő vétsen, s ezért igyekeznek elvonni a figyelmét, megzavarni biztonságérzetét:⁷⁴

301

Csongorika, tekerd meg,
Fokhagymával csíptesd meg!

302

Zsugori-zsugori, buktasd meg,
Hagymaszárral súrold meg!

Más játék, így a hintázás (405. j.) időtartamát mondóka szabályozza:

$\text{♩} = 84$

Hin - ta, pa - lin - ta, zöld er - dő - be madár - ka,
 mi - vel me - jünk u - tá - na?

$\text{♩} = 88$

Síp - pal, dob - bal, szép mu - zsi - ka - szó - vai.

$\text{♩} = 92$

Ad - jál, a - nyám, vé - kát! Gyöngyöt fű - zünk be - lö - le.
 Mi - nek azt a vé - kát?

$\text{♩} = 98$

Mi - nek azt a gyön - gyöt? Le - á - nyoknak pa - pu - csik - ba,
 Le - gé - nyeknek ka - lap - jik - ba.

poco accel. $\text{♩} = 120$

Hajtsd ki vé - gig, ve - res to - rony te - te - je - ig Szállj le vé - gig!⁷⁵
 ne csak fé - lig, a

Az időtartam kijelölésétől függetlenül a hintázásnak az üteme eleve megkívánja a dallamos mondókakíséretet:

304

Hinta leng a térben,
 Repülünk a szélben.

305

Hinta, palinta,
 Szálljunk, mint a pacsirta.

306

Hinta, palinta,
Kurta farkú malacka.

307

Hinta, palinta,
Két krajcárra pálinka.

308

Hinta, palinta,
Lekváros palacsinta.

309

Hinta, palinta,
Mézes, mákos laposka

310

Hinta, palinta,
Cukros palacsinta.

311

Hinta, palinta,
Régi Duna, kis katona,
Ugorj a Tiszába.

312

Hinta, palinta,
Megmaladzott a disznó.
Tarkát, barkát,
Megeszem a farkát.

313

A játékszerkészítésnek is megvan a maga csínja-bínja: a kis faragónak úgy kell gazdálkodnia a bicskavonásokkal, hogy huszonkét kézmozdulatra kész legyen a síp. Ezt szabályozza a mondóka üteme:

Fát vágok, fát,
Régi cserefát,
Bikket, rakottyát.
Aki velem vers,
Én is azzal vers.
Fogadjunk egy kupa borba,
Huszonkettő ez.

Különben a készülő sípöt más mondókákkal is szokták biztatni.⁷⁶

314

A 249. j. dallamára: J = 144

Sípom, sítom, eredj meg,
Hideg vízbe teszek be,
Lapos kővel nyomtatlak!

315

Eredjél meg, tilinkácska,
Máté pete furulyácska!

316

Dorombocskám, eredjél meg,
Máté bácsi furulyája!

317

Sípom, sítom, eredj meg,
Lapos kővel nyomtasd meg!

A mondókák tárháza ezzel még nem merült ki. Mivel azonban a többi darab annyira szerves tartozéka valamely játéknak, hogy különválasztása hamis kép kialakulásához vezetne, valamennyit a maga természetes helyén közlöm, a hozzá tartozó játékkal azonos sorszám alatt.